

Pakolni a pakolnivalókat*

Kukorelly Endrével beszélget Virág Zoltán

Az újszenzibilitás általad képviselt változatát többek között a beszélő szubjektum problematizálása, a rögzült tapasztalati evidenciák, bevett nyelvjátékok elbizonytalanítása, valamint a kultúra egészére kiterjesztett, a nemzeti görcsöktől megszabaduló szemléletmód tette/teszi eredetivé és érvényessé a kortárs magyar irodalomban. A műveid jellegzetes poétikai eljárásaként felfogható állandó újraírás módozatai és a sérülékeny nyelvi standard szüntelen textuális dinamizmusa egyúttal nagyon termékeny hagyományfelfogást- és használatot reprezentálnak. Mely művészeti, irodalmi etc. tradíciókat tekintesz vállalhatóknak, s ha szabad, ejtsünk szót az „elődökről”, a „kollégákról” meg a „technikákról” is.

Ilyen komoly kérdésekre nehéz komolyan válaszolni. A legkomolyabban azt mondanám, hogy mint türhetően sokat olvasó, sokféle, nagyjából mindenféle tradíciót, jó, használjuk ezt a szót, „vállalok”: sokfélést eszem. Zenehallgatóként egészen másmilyen vagyok, ott túlkerültem a mindenevésen, csak néhány szerző néhány darabjának bizonyos interpretációhoz ragaszkodom, már nem izgatnak annyira az általam még nem ismert darabok és interpretációk. De nyilván téged az érdekel, hogy „mint író” mit kezdek a tradícióval. Hát, remélem, semmit. „Akkor” ezek a dolgok kiiktatódnak, és maradok én. Kiiktatódik „az irodalom”, én pedig maradok magamnak. Eléggé elvállik bennem a heves olvasó meg a mondataival vacakoló író. És, azt hiszem, pont ez a technika: most hirtelen nagyon erősen úgy gondolom el, hogy saját magam vagyok a technológiája a szövegeimnek, hogy azok igazán az én dolgaik, amelyekben (legalább számomra) meglátszik ez az én-mint-technológia. Nyilván csak ideális pillanatokra vonatkozik, amiről beszélek, viszont másról meg nem érdemes. Ezzel egyébként, úgy vélem, minden kolléga így van, nem akarok itt különlegesen feltűnni. Nem mondom, hogy nem volt senki közvetlen hatással arra, ahogy csinálom, leginkább azonban negatív hatásokról bírnék beszámolni. Hogy na, aztán így nem. Mondjak neveket? Inkább egy olyan szerzőt említek, aki, de tényleg, veszélyesen pozitív (akkor hát nagyon is negatív, nem?) hatással volt rám, úgyhogy abba is kellett hagynom az olvasását, és ez Thomas Bernhard. No meg mondok még 1 nevet. Arany Jánosét. 19. századi klasszikus, ő a legnagyobb, ezt becsületszóra kell nekem elhinni. Ha fogom magam, és így kimondom, akkor nyilván ez maga a hatás, és nyilván nem poétikai, hanem jóval azon kívül Van. Azon kívül minden.

*Az interjú eredetileg horvát nyelven jelent meg a zágrábi *Quorum* folyóirat magyar irodalommal is foglalkozó tematikus számában: 2000/5-6. 159-164.

A „nagyjából hasonlóan szerveződő” szövegeket írás gyakorlatát befolyásolja-e alkotásaid műnemi, műfaji szortíroz(ó)dása?

Ha belülről indul egy szöveg, aztán a saját szabályszerűségei mentén alakul, nem is tud, ha „akarna” sem tudna nem-hasonlóan szerveződni. Az egészet éppen azért csinálom, azért írok, hogy ez a „belső” újra meg újra „kívülre” kerülhessen. Mondjuk így, kíváncsi vagyok arra, mi van (mármint hogy legalább velem mi), és ezt a különben rendkívül szórakoztató módját ismerem annak, hogy megtudjam. Mégis létezik valóban műfaji szortírozódás, valahogy, ha nem is egyből, de „kettőből” az írás határozottan közölni kezdi a műfaját. Kijelzi. Ezen a közlésen el szoktam csodálkozni, és el szoktam fogadni. Sokáig evidenciaként kezeltem, bár néhány éve ez kicsit változott: szóval kezdtem visszabeszélni neki. Egész egyszerűen mondván, a projekt most nem verset írni, ha véletlenül eszembe jut valami, igyekszem más műfajba kanalizálni. Egy már évek óta íródo hosszabb regény-szövetbe. Vagy például egy ilyen interjú. Irodalmat „ugyanúgy” olvasok, elméleti szöveget mint fikciót és viszont, egy kritérium működik, az, hogy szórakoztasson, ha úgy tetszik, izgasson. Nyilván az írással is így van, és a műfaj-váltogatás annál inkább fekszik nekem, mert poétikailag viszonylag egységes, amit csinállok. Csak úgy leírólag mondom, ha valakinél nem ez a helyzet, az nem feltétlenül rosszabb. Versnek viszont csupán akkor engedek, ha muszáj. Olykor tényleg nincs visszabeszélés.

Véleményed szerint szemlélhetők és/vagy áttekinthetők a magyarországi irodalmi folyamatok korszak-metaforák (a 60-as, a 70-es, a 80-as, a 90-es évek), nemzedék-tipológiák, hovatarozás-modellek, kanonizációs-sémák segítségével?

Mint minden bonyolult szerkezet, a mai magyar irodalom is első (néhány ezer) pillantásra tökéletesen áttekinthetetlen, és, sajnos, néha éppen az „áttekintések” fokozzák az áttekinthetetlenségét. A téma egyébként szívügyem, kiélem rajta az igazságérzetemet: itt ugyanis, főként kultúrpolitikai okokból, de „belsőbb”, a hatalmi játék alakította okokból is, a 70-es évek második fele óta sem irodalom-immanens módon alakult a kánon. Vagy inkább alakították, egyébként tényleg a legjobbak, és a legjobb akarattal. Most csak arról a periódusról beszélek, amikor egyáltalában fölmerülhetek nem-politikai kánonalakító szempontok is. Röviden szólva, a magyar irodalom beszédmódváltását az újabb próza néhány képviselőjének tulajdonítják, noha az, szerintem, vagy tíz-tizenöt évvel korábban kezdődő folyamat, és elsősorban az – igaz, az underground tartott – neoavantgarde költészet játszotta le. A líra azonban tradicionálisan a nemzeti irodalom szent műfaja, ezért különös „védelem” alatt állt, és korántsem csak a hivatalos kommunista pártpolitika, hanem az elhivatott, önjelölt, de a hatalom által mégiscsak akceptált, úgynevezett népi-nemzeti-antikommunista ellenzék részéről is. Ezért az irodalmi paradigmaváltást prezentálni akaró újabb kitikus-nemzedék a neoavantgarde után fellépő prózán demonstrált. Nagyrészt olyan alkotók maradtak így ki, akiket aztán később sem, a mai napig, jóval a politikai okok megszűnése után sem emeltek be. Tandori Dezső az írásaival nagyon is jelen van, mondhatni túl van – valamilyen értelemben írásmennyiséggel kompenzálja az igazi recepció hiányát –, de

például Erdély Miklóst gyakorlatilag a szakma is ignorálja, kézikönyvek hivatkozásaiban sem szerepel. Épp az év elején írtam erről az ügyről egy csaknem könyvnyi hosszúságú esszét, a – nomen est omen – 2000 című irodalmi lap le is hozta. Elég régóta készült bennem, többször előadtam, a szegedi egyetemen szemináriumot is tartottam a témáról, sokáig mégsem tudtam nekikezdeni. Mert nem találtam meg hozzá a nyelvet. Megírni, az más. Beszélni valamiről, igen: ám ha leírok, akkor az a kérdés jön elő, igencsak szigorúan, hogy hajlandó-e az (a leírás) arról (a leírandóról) beszélni. Azt hiszem, végül – hajlandó vagy nem – tűrhetően sikerült, vicceskomoly, regisztetkeverő dolgozat, még verses részei is vannak. Eléggé büszke vagyok rá, annál is inkább, mert a mai magyar irodalom, ha lehet ilyen durvát mondani, a fentebbieknek némiképp ellentmondva, pont az irodalomelméletben és az esszében áll a legjobban. Nyilván sikerült egyébként sok érdeket is megsértenem, sajnos hál'isten. Arra mindenesetre jó, hogy majd valamikor nekiálljak még egyszer.

Belül van-e még a jelenkori magyar irodalom a hetvenes évek új prózája létesítette horizonton, egyáltalán kezdetét veheti újabb irodalomtörténeti fordulat a közeljövőben?

Talán az eddigiekből kiderült, az újabb irodalom horizontját kissé kijebbe tágítanám. Mint szokásos. Mint ahogy illik. Mint amiben az egyébként egymással rendkívül termékeny és szórakoztató módon engesztelhetetlenül harcban álló kiváló értelmezői közösségek (mondok három nevet – három iskolát: Balassa Péter, Kulcsár Szabó Ernő, Randóti Sándor), és a fiatalabb, igen színvonalas, iskolákhoz nemigen tartozó kritikusok (újabb három név: Mészáros Sándor, Szilasi László, Farkas Zsolt) körülbelül megegyeznek. „Az irodalom”, persze elég normálisan sokszínű ahhoz, hogy az aktorokat könnyen egy trend alá tartozónak érezzük, a Mészöly Miklós vagy Tandori, Garaczi László vagy Bodor Ádám, Tar Sándor vagy Tolnai Ottó, Oravecz Imre vagy Borbély Szilárd, Nádas Péter vagy Kovács András Ferenc által képviselt poétikák természetesen radikálisan különböznek. Abban az értelemben, hogy a nyelvfelhasználó, ideológiáktól meghatározott, különféle világnézetek szolgálólánya szerepében fontoskodó beszédmódok jótékonyan letűntek, végképp a politikába csúsztak át, nem gondolom, hogy ehhez hasonló alapvető fordulat bekövetkezett volna azóta: viszont hogy mi lesz, azt (jobb, ha) nem tudom.

Külföldi könyvbemutatók vendégeként, kulturális rendezvények résztvevőjeként, hazai és nemzetközi elismerések birtokosaként, sőt műfordítóként milyennek látod a művészeti, irodalmi kommunikációt a kelet-közép-európai térségben?

Szánalmasan rossznak. Ami minket, magyarokat illet, rosszul csináljuk, és rosszul csinálják velünk. Hihetetlen a közöny, és hihetetlen aránytalanságokat látok.

Tapasztalataid szerint a velünk közvetlenül szomszédos országokban mennyire ismerik az újabb magyar irodalmat, és nálunk a folyóiratok, a könyvkiadók kellő kulturális nyitottsággal közelednek-e a környező országok irodalmainak friss jelenségeihez?

„A magyar irodalmat” persze képtelenség „ismerni”, ezt-azt azonban mégiscsak lehetne azéért. A magyar fordítás-irodalom viszont viszonylag erős, vannak tradíciók, a legjelentősebb költők-írók a legfontosabb műfordítók is. Elég sok – valószínűleg túl sok – magyar nyelvű folyóirat van, és mindegyik hoz világirodalmat, különöseket kelet-közép-európai nyelvekből. Fordítva ezt nemigen látom. Vagyishogy egyáltalán nem látom.

Látsz megoldást az esetleges közöny feloldására?

Volnának ötleteim, csak nem akarok villogni velük, mert valahogyan átkozottul hasonlítanak az úgynevezett szocializmus megoldásaira. Tehát hogy jó kis műfordítás- és könyvkiadásösztönző projekteket kellene működtetni, némileg szisztematikusan fordítani egymás műveit, csinálni rendes felhajtást körülöttük, és aztán imádkozni, hogy valami érdekes kijöjjön belőle.

Állsz-e közeli ismeretségben, baráti kapcsolatban külföldi írókkal?

Ide-oda hívogattak, több nyelven is megjelentek könyveim, így hát ismerek jó néhány kollégát. És szeretem is őket. Bírom. Nézegetem, csodálom, borzongok, mulatozok, és a legkevésbé közöttük unatkozom. Csak amikor nagyon isznak, akkor megyek odébb. Ha van foci, beszállok. A nőknek udvarlok. Nekem az úgynevezett író-társadalom a társadalom, cseppben a tenger, itt is minden van, jó és rossz, buta és okos, szép is, csúnya is, tisztára mint az életben. Bár villanyszerelőket, zenészeket, orvosokat ismerek, de az ő társadalmukat nem. Megmondjam, miért nem? Mert nem érdekel. Sajna, például, egy „műszakiakból” álló társaságban három perc alatt lefordulok a székről az unalomtól. Úgyhogy vagy nem megyek oda, vagy ne legyen ott szék.

Végezetül mesélnél a többkultúrájúságról, tulajdonképpeni családi örökségedről, amelyben (ha jól tudom) anyai ágon a horvát származás is szerepel.

Nem mondanám ezt, a többkultúrájúságot. Sajna, velem kapcsolatban ez nemigen működik. Mint mondjuk Danilo Kis esetében, akivel egyszer-kétszer úgy beszéltem az anyanyelvemen, hogy pillanatokra el tudtam felejtkézni róla, hogy ő nem magyar. Viszont valóban alaposan vegyes vagyok, és ez, azt gondolom, eléggé jó így: anyám Vranovits-lány, horvát család, a nagyapám németül számolt és álmodott, de az összes szláv nyelvet beszélt, őseim olaszok, osztrák, német, szlovák és, de tényleg, rendes magyar is van bennem. Identitászavar azonban nincs bennem, ilyesmivel, szerencsére, nem kell foglalkoznom. De hát, ha ezzel vagy azzal nincs problémád, vagy ha véletlenül megoldódik ez meg az, furcsa módon csöppet sem csökken a megoldandók száma. Mintha csak azért intéznél el bármit, hogy azonnal, más elintézendők keletkezhessenek. Így lett valahogy kitalálva. Hogy aztán majd minden, ahogy kell, egy csapásra intéződjön el.